

EUSKALTZAINDIAREN VIII. BILTZARRA DELA ETA

Bergara, 1978 - V - 26

Fr. L. Villasante

Jaunak:

Dakizuten bezala, Euskaltzaindiaren VIII. Biltzarra irai-lean egin nahi dugu, hemen, Bergaran. Biltzar hori prestatzeko jarri ziren hiru batzordeek gaur bilera orokorra egiten dute, orai arte egindako lanen berri bata besteari emateko eta guztion artean Biltzarraren egitura gorpuztu edo mamitzeko.

Batzorde bakoitza bere kontu emate lan hortan hasi baino lehen, hitz labur batzuk esan nahi ditut Biltzar horren zenbait puntu nagusi eta zeregin gogoratzeko.

Segur aski, nik esango ditudanez gainera, beste gauza asko ere azalduko dira batzorde bakoitzak egingo duen kontu emate hortan. Osatuko ahal dugu guztiokin plan bat ahalik eta erabatekoena!

1. Biltzarraren xedea ondo mugatu beharra

Biltzarraren mugak ondo jartzea: hau da lehenbiziko eginkizuna.

Euskaltzaindiak bi Biltzar egiteko erabakia hartu zuen: aurten Bergaran bat eta heldu den urtean Arrasaten beste bat. Bi Biltzar hoiien gaia ere nolabait izendaturik dago. Arrasatekoak euskal gramatika izango du gaitzat. Bergarako hunek, berriz, orai hamar urte batasunari buruz Arantzazun emandako arauak bir-aztertzea, eta hala behar dela ikusiko balitz, sendotzea, osatzea, etab.

Beraz, duela hamar urte batasunari buruz eman ziren arauen inguruan da Biltzar hau, baina, jakina, gai hau berau zabalago edo estuago har daiteke.

Gaiak mugatzea guztiz beharrezkoa da, gaien ugaritasunaz gainez eginak gerta ez gaitezen.

Euskal gramatika baten premia, esate baterako, gaur ditugun premietan handienetakoa da, eta Euskaltzaindiaren zereginetan zerbait zuzen-zuzenean eta bete-betean sartzen baldin bada, Gramatika hori egitea da, noski. Baina hau Arrasaterako utziko da.

Bergarako Biltzarrean, batasunari buruz emanak diren arauak bir-ikustea, eta beharbada zehaztutzea eta osatzea, izango da gai bakarra.

Egia da hori ere Gramatika dela azken batean, baina mugaketa nolabait egin behar da eta horrela eginen dugu.

Arantzazuko Biltzarrean orai 10 urte eman ziren arauak Ortografi sailekoak izan ziren batez ere. Deklinabidea ere bere lerro nagusietan onartu zen. Hitzen arazoa ere ukitu zen, eta Biltzarraren ondorio bezala atera zen gero Batasunerako hiztegia. Ikus *Euskera* (1968), 250 eta 251 orrietan.

Ortografiaren sail berean ondoko urteetan beste zenbait Idatz Arau ere eman ziren: "Puntuazio marka batzuk non, noiz eta nola jarri": *Euskera* (1971), 150. Harridura eta galdera markak non jarri, zenbaki numeralak eta ordinalak nola adierazi, apostrofo eta marratxoari buruz erreglak, etab.

"Loturik ala bereiz idatzi behar diren hitz, aurrizki eta atzizkiak": *Euskera* (1971), 156.

"Ez, Ba eta Bait-en idazkera": *Euskera* (1972), 168.

Nik ez dakit Idatz Arau hauen hauzia berriz ikusi behar den ala ez. Esate baterako, *bait*- aurrizkiaren idazkera aidean gelditu zen, deus erabaki gabe. Marratxoa erabiltzeko eman ziren erreglak ez dakit praktikan balio duten. Beraz, Idatz Arau hauen kontua Biltzarreko gaietan sartu behar den ez den, zuek esan.

Orobat Deklinabidea eta hitzen arazoa ere sartuko ote den, eta sartzekotan zer neurritan, gaur erabaki beharko da.

2. *Batasunerako beste bideren bat eskeintzen dutenei gomiti egin beharra*

Hemen, jakina, bada gauza bat ahortzi behar ez duguna. Euskaltzaindiak gomendatzen duen batasun bidez gainera, agian beste bide batzuk ere badirela. Behintzat gurea onartzen ez dutenak badira. Hor da Liturgi Batzordea, hor dira Kardaberaztarrak, hor "Goiz-Argi", Derio, etab. Eta bes-

te batzuek, Euskaltzaindia onartzen dutela esan, eta gero beren bidetik ibili ohi dira maiz.

Esan nahi dudanari igarriko zenioten hunez gero.

Badirudi batasunerako beste bide edo aukera bat, edo bat baino gehiago eskeini nahiz dabiltzala batzuk. Hoiei ere gomit egin beharko litzaieke beren bide hori Bergaran aurkez dezaten, eta denon artean eztabaida dadin.

Uste dut ahaleginak egin behar ditugula —eta hortarako Bergarako Biltzarra ez da une txarra— ahaleginak benetazko batasuna lortzeko euskara maite eta lantzen dugun guztion artean. Denek izan dezatela hitz egiteko era. Hori, noski, erreglamentu baten barnean egin behar da. Iritzietan batasun batera heltzeko ahaleginak egin. Eta hortarako beste bide batzuk dituzten hoiei ere gomit egin.

Bestela badakigu zer gertatuko den: guri bat ere jaramonik egin gabe beren bidetik segituko dutela.

Eta hori gerta ez dadin gure ahala egitera beharturik gaude.

3. *Zenbait hauzi Biltzarrak ukitu beharko dituenak, eta beste zenbait agian ukitzeoak izan daitezkeenak*

Hor dugu, hasteko, H letraren istilua. Duda gabe hau izan da sesio eta eztabaida gehiago piztu duena.

Gaur eguneon ere badira talde batzuk H bat bakarra ikusi eta onartu nahi ez dutenak.

Eta onartzen dutenen artean ere ez dago erabateko batasunik beronen erabilkeran. Eta hortik aitzakia hartuz, farre egiten dute gero bat ere erabiltzen ez dutenak. "Ikusten duzue? —diote—. Berek ere ez dakite noiz eta non erabili behar den. Beraz, hobe bat ere ez erabiltzea"...

Anarkia zerbait badela H-ren idazkeran ezin ukatua da.

Adibide batzuk jar ditzadan: *Alegia* batzuek H-kin idazten dute, beste batzuek gabe; *Aro* batzuek H-kin, beste batzuek gabe; *On* (bueno) batzuek H-kin, beste batzuek gabe; *Ur* (agua) ere ikusi dut inoiz H-kin, etab.

Kontsonante ondokoak kendu beharko zirela ere esan zen, baina gero erregla hori ere ez da beti gordetzen. Hitz konposatu direnetan behintzat ikusten dira hunelako idazkerak: *oinharri*, *onhartu*, *Euskalherri*, etab.

Diptongo ondoko *H*-ei inoiz entzun dut kontsonante ondokoei bezalako tratamendua eman behar zaiela. Hori hala baldin bada, badirudi *oihan*, *oihartzun*, *saihets* eta horrelako hitzetan ageri den *H*-a kendu beharko litzatekeela, baina mai-zenik hoiek ere jartzen dira, nahiz eta ez beti behar den tokian.

Gero hor dago beste auzi hori ere: kultur hitzetan kontsonante ondoko *H*-a gorde behar den ez den: *Theologia*, etab. Hor ere ez da batasunik ikusten.

Nik behin esan nuen batzarre batean zein probetxugarri izango zen une huntan monografia bat *H* letrari buruz egin baledi. Dibulgazio mailakoa, noski, baina ondo egina, letra hunen aldeko arrazoiak, etab. emanez eta gero beronen erabilkera legeak zehatz eta argi jarri eta *H*-dun hitzen zerrenda osoa eginez. Baina lan hori ez du inork egin.

Uste dut letra hunen arazoa ondo lotzeko garaia heldu dela. Beharbada hau da Bergarako Biltzarrak egin lezakeen gauzarik handiena eta beharrezkoena. Ez dut esaten Biltzarran bertan edo egun hoietan dena ahal izango denik, baina Biltzarraren fruitu edo segida bezala puntu hau ongi lotu eta zehaztua geldi dadila, behintzat.

* * *

Zenbait Euskaltzaindikok eginiko gutuna *Euskera*-n agertu zen: *Euskera* (1977), 207.

Jaun hoiek eskatzen zuten diptongoa hausten den kasuetan eta izen ordeetan bakarrik jar dadila *H*.

Halaber, bustidura edo palatalizazioa adieraztearen alde agertzen ziren.

Eta orobat, ikastoletan euskalkia euskera batua baino lehen erakustearen alde.

Idazki huni erantzunez Alfontso Irigoienek txosten bat eta nik beste bat egin genuen: Ikus *Euskera* (1977), 208 eta 213.

Eta Alfontso Irigoienek bere txosten horretan kontra-proposamen bat egin zion Euskaltzaindiari bustidura adierazten duten marka edo letrak kentzeko erabaki dezala eskatuz, eta bere eskari horren arrazoiak emanez. Beraz, puntu hau ere Biltzarran ukitu beharko da, agian.

Euskalkiak eta euskara batua: horra beste arazo bat, ene ustez, zerbait argitu beharra dagoena. Euskaltzaindia ez dago euskalki literarioak lantzearen aurka, eta hori garbi utzi zuen Aditz Laguntzaile Batua onartu zeneko agirian. Ikus *Euskera* (1973), 11. Segur aski, idazki mueta batzuetarako egokiagoak dira euskalkiak euskara batua baino. Dena dela, lekua dago bai batarentzat eta bai bestearentzat.

Haatik gauza bat utzi behar da hemen argi: batasunari buruz hartzen diren ortografi arauak euskalkiekin ere badutela zer-ikusi, zeren ortografia bat eta berbera behar baitugu hizkuntza osoan, nahiz eta gainerako gauzetan euskalkian idatzi.

Beste oker-aditu bat ere ikusten da sarri euskalki eta euskara batuari buruz: sinestarazi nahi da, alegia, euskara batua artifiziala, eta euskalkia herriko euskara dela, eta arrazoiketa horrekin jendea azkeneko hunen alde jarri nahi da. Baina euskalki literarioak ere euskara batu batzuk dira, neurri batean artifizialak edo konbentzionalak eta herriko euskaratik aldenduak, mundu zabalean idazteko erabiltzen diren hizkera guztiak bezala.

Hortik atera nahi den pedagogi argumentua ere erdi ustela da, bada. Hortaz zerbait esan nuen Zaldibarko hitzaldian: Ikus *Euskera* (1977), 39. Alegia, gauza bat dela toki jakin batean egiten den ahozko euskera modua, beste bat euskalki literarioa eta beste bat euskara batua. Zer jokabide segitu behar duen irakasleak, hori pedagogi arazoa da, eta erabakitzea ez dakit guri dagokigun. Hala ere, beharbada hortaz argibide batzuk ematea ez legoke gaizki, zeren tiroak hortik ere etortzen zaizkigu: tokiko euskarari bat ere jaramonik egin gabe ari direla batzuk hurrei euskara batua irakasten, etab.

“Euskara batua” izen hau erabiltzen dut konbentzionalki zabaldua eta onartua ikusten dudalako. Zinez, nork asma-tua den ez dakit. Azken urteotako kontua dela uste dut. Guztiz egokia den izen hori ere ez nuke esango. Arrasateko baserri-tar batek hau esan omen zuen behin: “Ze euskera batua, euskera zabaldua behar dogu...” Itxuren arabera, hitz horrek beste zerbait zekarkion hari burura. Dena dela, izenak erroak egin ditu, eta bego hortan.

A itsatsi edo organikoaren arazoa ere beharbada ukitu beharko da. Hori ere batzuek uste dute euskara batuarena dela eta euskalkian dutelarik arbuiatzen dute. Zenbat gauza holako, baina dena aipatzerik ez dago.

Gero badira beste zenbait letra ere duda sortzen dutenak: C V G J Y Q W izen propio eta kulturazkoetan ageri direnean. Adibidez, nola idatzi behar da: *Vaticano*, *Vatikano* ala *Batikano*? *Egipto* ala *Ejipto*? *Cuba* ala *Kuba*? *Argentina* ala *Arjentina*? *Iraq* ala *Irak*? *Biologia* ala *Biolojia*?, *Genesis* ala *Jenesis*? *Mystika* ala *Mistika*? *Corpus Christi* ala *Korpus Kristi*? Hitz hasieran beti J jarri behar ahal da, ala inoiz I edo Y ere bai? Esate baterako *jadantik*, *iaio*, *yoran* nola idatzi behar dira? Etab.

Demostratiboei buruz ere zerbait erabakitzea beharbada ez legoke gaizki, desberdintasun handiak ikusten baitira: *honek/hunek*, *hauk*, *hauek*, *hoiek*, *hoik*, *horik*, *haik*. Etab.

Demostratibo hoiien forma reflexiboaren erabilkeraz ere era berriak —hobeki esateko zaharrak eta orai berrituak— zabaltzen ari dira. *Neure*, *heure*, *eure*, *zeure*, *zeuen*, *haren* eta *bere*-ren erabilkera esan nahi dut. Hortaz zerbait esan behar ote du Biltzarrak? Galdez ari naiz.

Ikusten duzuenez, aztertzeo dugun eremua aski zabala da.

4. Hitzaldiak agintzea

Biltzarreko hitzaldi ofizialak eta beroien egileak ere ahal dela gaur izendatu beharko dira.

Barne Erregelek diotenez, hitzaldiak batzorde bakoitzak gertatuko ditu eta hizlaria ere berak aukeratua izango da.

Biltzarraren sarrera, nik uste, Mitxelena jaunak beharko luke egin.

Txillardegik egina eta bidalia du jadanik txosten bat Biltzarrerako: "Fonetika batuari buruz" du titulua. Eta beste lan bat agintzen du azentoz.

5. Biltzarraren erreglamentua prestatzea

Azkenik, Biltzarraren erreglamentua edo arautegia ere beharko da arduraz egin, segituko diren prozedura legeak etab. garbi eta zehatz alde zurretik ezarriz, gauzak zalapartan, itsumustuan edo ezustean egin ez daitezen; baina, beste

aldetik, ordena baten barnean iritziak agertzeko, hauziak eztabaidatzeko eta erabakiak hartzeko ibilpide lege batzuen arabera tokia uzten delarik.

Eta hauk dira, jaunak, gaurko bilera dela eta, esan nahi nituenak.